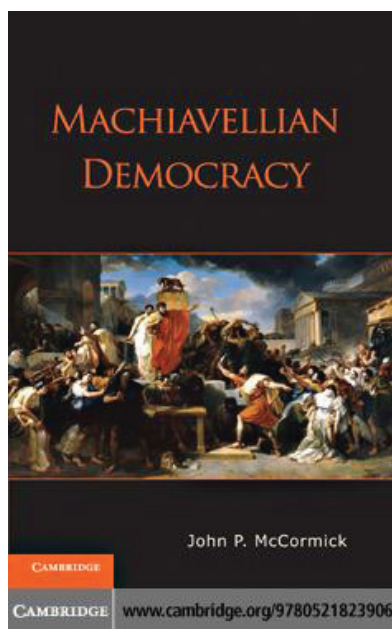

ОСВРТ

УДК 321.01+1 Machiavelli N.(049.3)

Иван Матућ

**John P. McCormick, *Machiavellian
Democracy*, Cambridge University Press,
2011**

Књига *Макијавелијевска демократија (Machiavellian Democracy)* Џона Меккормика представља темељ нове струје интерпретације Макијавелијевог дела коју предводи овај професор

са Чикашког универзитета. Наиме, тумачење теорије чувеног ренесансног мислиоца из Фиренце је прошло кроз бројне фазе у историји политичке филозофије: од осуде побожних савременика у шеснаестом веку, преко статуса инспирације модерног републиканизма у осамнаестом, до поновног одбацивања у двадесетом веку у јеку успона тоталитарних режима. Савремено тумачење Макијавелијеве мисли, међутим, поново поприма позитиван тон, услед премештања фокуса на његов дугорочни допринос утемељењу савремених политичких поредака.

У том погледу предњачи такозвана кембричка струја тумачења у оквиру које се истичу аутори Џон Покок (John Pocock), Квентин Скинер (Quentin Skinner), Маурицио Вироли (Maurizio Virolli) и Филип Пети (Phillip Pettit). Ови аутори у мањој или већој мери покушавају да сместе политичку теорију Никола Макијавелија у релативно линеарно посматрану филозофску традицију републиканизма, која би требало да сеже од Аристотела и Цицерона до савременог доба, стављајући акценат на неке од кључних момената у његовом тумачењу римске републике, као што су политичка примарност сената, развој грађанских врлина, концепт грађанске војске и критика тираније у виду владавине десеторице (децемвирата).

Према Меккормиковој анализи, ови аутори, иако заиста истичу неке од важнијих момената у Макијавелијевом делу, истовремено једнострано игноришу суштинске елементе чији посебан значај ствара непремостив јаз између његове мисли и републиканске традиције. Међу њима су најистакнутији институције народних трибуна и јавних оптужби, као и суштинска дистинкција коју Макијавели повлачи између мотива племства, које тежи да тлачи, и народа, који тежи да не буде тлачен (стр. 23), због које закључује да одбрану слободе у републици треба поверити народу.

Меккормикова основна мотивација за писање овог дела је, како на почетку наводи, све већи проблем економске неједнакости, посебно у Сједињеним Државама (стр. 1). Он корен овог проблема препознаје у суштински различитим претпоставкама о влади које су у темељу античке и модерне политичке праксе: док модерни период карактерише веровање да ће влада бити релативно једнако приступачна и одговорна свим грађанима, следећи теоријске принципе природне и друштвене једнакости, успостављене у седамнаестом и развијене у осамнаестом веку, у

антици су имућност и утицај виших друштвених класа убрајани у највеће опасности по демократију.

Идентификујући политичку неједнакост произашлу из економске као највећи проблем савремене представничке демократије, Меккормик најпре критикује интерпретације теоретичара кембричке школе, истичући оно што сматра доследним тумачењем Макијавелијевог дела, а затим у њему покушава да пронађе прескрипције за решавање проблема савремене демократије. Он упечатљиво завршава своје дело мисаоним експериментом у коме покушава да илуструје институисање народних трибуна уставним амандманом.

Меккормик се у тумачењу Макијавелијеве мисли примарно позива на његов *tagnum oris*, *Расправу о првој декади Тита Ливија*, мада као изворе користи и *Историју Фиренце*, као и озлоглашеног *Владаоца*. У овом контексту је битно нагласити да је најчешћи разлог вишевековне оштре осуде Макијавелија искључив фокус на последње дело, написано као приручник за Лоренца Медичија, за кога је фирентински мислилац очекивао да ће ујединити Италију. Као и аутори кембричке школе, Меккормик препознаје *Расправу* као далеко релевантније и репрезентативније дело у погледу карактера Макијавелијеве политичке мисли, мада наводи да ни она није писана као искључиво теоријски спис, већ да је била намењена Козиму Ручелаију и Занобију Буонделмонтију (стр. 36), двојници младих, богатих племића за које је он очекивао да ће се показати као велики реформатори Фиренце.

Меккормик детаљно истражује Макијавелијев живот и политичку каријеру, узимајући у обзир начине на који су његова искуства у управи Фиренце за време револуционарне владавине Пијера Содеринија и након рестаурације аристократске владавине породице Медичи 1512. године утицала на његове политичке ставове. Својим залагањем за народну скупштину и грађанску војску, Макијавели је како током своје кратке и, услед опозиције утицајног племства, релативно неуспешне политичке каријере, тако и у својим теоријским списима тежио политичком опуномоћењу народа. У том погледу, Меккормик запажа да иако ни *Владалац* ни *Расправа* нису посвећени народу, оба дела су написана за њега (стр. 37).

Макијавелијеву политичку мисао карактерише перцепција друштва као умерено стабилне целине у којој се константно врши ребаланс политичке моћи. У циљу његове одрживости, као и ду-

горочног развоја републиканских институција, неопходно је да свака друштвена класа буде политички представљена – овакав систем представља мешовиту владавину, темељ републике, која садржи елементе монархије, аристократије и демократије. Консеквентној друштвеној дисхармонији константно прети превирање у потпун конфликт који према Макијавелију нужно резултује успоном тираније.

Меккормик у његовом делу идентификује институције народних трибуна и јавних оптужби као кључне за развој републиканизма у целини, али и за контролу племства и заштиту народа од његове самовоље. Разматрајући њихову примену у циљу даљег развоја савремене демократије, он овим институцијама додаје класна ограничења, према којима само припадници нижих класа могу да врше функцију трибуна (стр. 93), и античку праксу избора коцком која је коришћена као гарант једнаке шансе у изборима, а коју је разматрао Макијавелијев савременик и критичар, републикански теоретичар Франческо Гвизијардини (стр. 110).

Институција јавних трибуна је према Макијавелијевом тумачењу Тита Ливија уведена као одговор на народне протесте изазване недостатком политичког представништва након прогона краља Тарквинија, које је само у почетку створило слогу племства и народа. Могло би се чак рећи да увођење ове институције, а не прогањање последњег краља, представља истински почетак републиканизма у античком Риму, будући да је тек тада настала права мешовита владавина, у којој су конзули представљали принципат (монархију), сенат је представљао оптимат (аристократију), а народни трибуни владавину већине (демократију). Даља демократизација римске власти је извршена отварањем функције конзула за припаднике нижих слојева.

Увођење јавних оптужби је према Макијавелију, поред раног институционалног механизма за сузбијање корупције и осигуравање политичке одговорности, служило народу као друштвено безбедан начин искаљивања срџбе према племству. Као пример ове двоструке улоге, Меккормик разматра Макијавелијев пример оптужбе Кориолана, племићког представника који је покушао да изгладњавањем натера народ на сарадњу: да трибуни нису подигли јавну оптужбу против њега, Кориолана би народ убио испред сената, што би изазвало освету његове породице и присталица, резултујући трајном друштвеном нестабилношћу.

Институционални ребаланс политичке моћи који се постиже овим променама врши двојаку функцију смањења интензитета сукоба класних интереса и паралелног напретка републиканског поретка. Овај напредак, међутим, не може се перципирати као тежња ка стварању бескласног друштва – Макијавелијево схватање друштвене дисхармоније подразумева да је сукоб класних интереса трајан и неразрешив, али не и потпун; ово значи да иако народ и племство, без обзира на обим заједничких циљева, никада не могу у потпуности да превазиђу међусобне разлике, али истовремено и да никада не могу да буду у потпуности сукобљени, будући да припадају истом друштву као целини. Сваки покушај политичке елиминације једне од класа, било услед тежње ка успостављању потпуне доминације племства, било услед покушаја стварања бескласног друштва, нужно води успону тираније.

Као примере оваквог превирања умерене друштвене дисхармоније у потпун конфликт, Макијавели наводи владавину десеторице и доношење аграрних закона. Обе епизоде представљају тежњу народних представника ка повећању, у првом случају политичке, а у другом, економске једнакости. Успон децемвирата је био обележен кратком, али разорном тиранијом Апија Клаудија, која је успела да уједини сукобљен народ и племство у очајничком покушају рестаурације републиканског поретка. Сукоб сената и народних трибуна око увођења аграрних закона је, међутим, створио непремостив јаз између племства и народа који је убрзо резултовао успоном империје.

Иако Меккормик исправно тумачи Макијавелија у препознавању племства као амбициозније политичке класе, он до некле игнорише имплицитна упозорења фирентинског мислиоца о тежњи политичког представништва обеју класа да трајно узурпира власт, чија деструктивност не зависи од перципиране племенитости циља са којим то ради – тежња ка неограниченој политичкој моћи, било ради успостављања доминације племства, било ради елиминације политичке или економске неједнакости носи са собом једнаку опасност од постављања темеља тиранији.

Са овим у виду, неопходно је испитати како Меккормикови нацрти за продубљивање демократских елемената Макијавелијеве теорије фигурирају у оквиру ње саме, посебно када се узму у обзир ставови фирентинског мислиоца о сукобу интереса у оквиру друштва и тежњи било ком циљу који изискује повећање дисбаланса политичке моћи уместо његовог смањења.

Инструментална успешност решења која Меккормик предлаже је несумњива – класна ограничења за одређене јавне функције би гарантовала да ће припадници нижих класа, који у конвенционалном изборном систему имају релативно мале шансе, стећи утицајне позиције. С друге стране избор коцком, посебно када се примени у ступању на највише функције, знатно повећава шансе мање имућних и утицајних. Овоме треба додати позитивну дискриминацију коју Меккормик предлаже у оквиру мисаоног експеримента увођења институције народних трибуна уставним амандманом, са циљем повећања шанси припадника мањинских заједница за стицање те функције (стр. 184).

Институционалне промене које Меккормик овде предлаже би могле да буду његова тачка разилажења са Макијавелијем: док фирентински мислилац примарно ставља акценат на квалитет људи који врше функције, његов тумач наглашава њихову политичку, економску и (у случају Сједињених Држава) етничку позадину. Наиме, Макијавели као пример инхерентно племенитијих намера народа у односу на племство наводи епизоду у римској историји у којој је народ био позван да номинује будуће носиоце функције конзула: препознавши да у својим редовима не може пронаћи државнике вредне те функције, народ је номиновао чланове племства, тиме показавши своју посвећеност општем добру друштва, насупротив супротстављеним класним интересима (стр. 70).

Поред тога, Макијавели користи овај пример како би подупро своје веровање о мудрости народа у избору политичких представника. Иако се не може порећи значај стварања функције народних трибуна, нити, пак, укидање класних рестрикција за вршење функције конзула за неопходно увећање политичке моћи народа и развој републиканизма, ипак постоји суштинска разлика у Меккормиковом и Макијавелијевом схватању приоритета политичког представништва: док се први фокусира на то ко представља народ, други ставља акценат на то како је народ представљен.

Све ово води једном од кључних и недовољно размотрених питања у погледу статуса демократије у Макијавелијевој политичкој мисли: питању врсте и нивоа утицаја народа у власти које представља једну од кључних тачака сукоба између Меккормикове демократске и кембричке републиканске интерпретације. Насупрот Филипу Петију, који инсистира на ограничењу моћи

народа на контестацију одлука власти, Меккормик инсистира на неопходности партиципације, без које се сама контестација може свести на празно слово на папиру.

Разлог који Петија наводи на овакво ограничење демократије је страх од тираније већине, сасвим супротстављен, како Меккормик исправно примећује, Макијавелијевом страху од тираније мањине, било да се ради о племству или политичком представништву било које од класа. Сличан проблем се јавља у Пококовом тумачењу, према коме је циљ војне службе испуњење врховне политичке и моралне дужности према држави, док је Меккормик повезује са Макијавелијевом свеобухватном тежњом ка политичком опуномоћењу грађана.

Коначно, неопходно је размотрити само институисање функције јавних трибуна у политички систем Сједињених Држава уставним амандманом, којим Меккормик заокружује своје дело. Наравно, будући да се ради о мисаоном експерименту, није сувисло разматрати све политичке потешкоће којих је Меккормик несумњиво био свестан. Поред раније наведених инстанци у којима његово тумачење ступа изван оквира Макијавелијеве теорије, чак јој се можда и супротставља, потребно је нагласити да се скепса коју фирентински мислилац гаји према политичком представништву свих класа протеже на превелика институционална овлашћења мировних функција.

Насупрот томе, Макијавели брани законски регулисану функцију диктатора у античком Риму – функцију којој се прибегавало као једином решењу у случају тешке друштвене кризе или рата. Иако је, између осталог, посебно због овога Макијавелијева теорија била предмет поновне осуде у двадесетом веку са успоном тоталитаризма, проблем тираније је постојао и у античко доба и фирентински мислилац га је био свестан; његови савременици су кривицу за успон царства у Риму управо сваљивали на постојање институције диктатуре; Макијавелијев одговор на ово је да име не ствара моћ, али да моћ може да створи име, те да би тирани који су стекли моћ у Риму крајем првог века пре нове ере, да није било функције диктатора, себи наденули другу титулу.

Према његовом схватању, добро уређена република мора да буде спремна на све околности, што подразумева законску регулацију свих, па и ванредних функција. Ма колико институција диктатуре, нарочито са аспекта савремених политичких проблема, деловала неадекватно, Макијавели претпоставља да ће

република током свог постојања неминовно бити суочена са ситуацијама у којима је избор сужен на суспензију републиканских институција или пропаст. Ова претпоставка, наравно, не може сузбити опасност да се узрок пропасти републиканизма може крити управо у институцији која је намерена да га спасе у ванредним ситуацијама, али се ради о ризику који је он био спреман да предузме.

Макијавели се, свакако свестан ове опасности, упркос њој залагао за ову институцију, што повлачи још једну важну разлику између његове теорије и Меккормикове интерпретације: док је фирентински мислилац паралелно ограниченом ауторитету мировних функција заступао неограничену власт ванредних и ратних, његов тумач предлаже увећање ауторитета мировних функција, не разматрајући ванредне или ратне. Меккормиков мисаони експеримент, међутим, не укључује увођење институције јавних оптужби у савремени политички дискурс: инхерентне класне предрасуде, те недостатак правне компетентности ширих народних маса, и коначно, потешкоће везане за успешно позивање елите на одговорност од стране трибуна свакако представљају проблеме који захтевају додатно теоријско разматрање.

Дискрепанције Меккормиковог тумачења у односу на Макијавелијево дело се ипак могу објаснити амбициозношћу његовог пројекта: у покушају да понуди што је могуће конзистентније тумачење теорије фирентинског мислиоца, он иде корак даље, тежећи да обори интерпретацију аутора кембричке школе и покаже да се она може успешније применити у анализи мисли Макијавелијевог савременика, Франческа Гвизијардинија. Супротстављајући своје демократско њиховом републиканском тумачењу, Меккормик не успева да избегне замку натезања појединих аргумената, које неминовно ствара јаз између Макијавелијеве политичке филозофије и његове интерпретације.

Упркос неминовним дискрепанцијама, с обзиром на амбициозност циља, демократска струја коју Меккормик предводи обећава највећу теоријску конзистенцију у историји анализе Макијавелијеве мисли, и упркос, или пак, захваљујући својим манама, носи потенцијал за двојачко ослобађање будућих тумачења од теоријских окова било друштвених околности у којима настају, било покушаја да се дело фирентинског мислиоца сврста у једну или другу традицију политичке теорије.

У том погледу, књига *Макијавелијевска демократија* Џона П. Меккормика, уз његове досадашње радове у овој области, међу којима треба издвојити „Макијавели против републиканизма: о

гвикијардинијевским моментима кембричке школе“ (“Machiavelli against Republicanism: On the Cambridge School’s Guicciardinian Moments“), „Макијавелијевска демократија: контролисање елита жестоким популизмом“ (“Machiavellian Democracy: Controlling Elites with Ferocious Populism“) и „Решавање политичког изузетка: Макијавелијеве „случајности“ и мешовита владавина“ (“Addressing the Political Exception: Machiavelli’s “Accidents“ and the Mixed Regime“) представља изузетан теоријски допринос савременом тумачењу Макијавелијеве политичке мисли и као таква поставља темељ будућим радовима у овој области.